

Juhlajulkaisu
Esko Hoppu
1935 – 15/1 – 2005

Toimittajat

Heikki Halila

Mika Hemmo

Lena Sisula-Tulokas

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2005 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Esko Hopun valokuva s. VII Atelier Nyblin

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-239-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005

Edward Andersson

Piilevä tuloverovelka perinnönjaossa ja osituksessa

Piilevän tuloverovelan problematiikka

Verotus tunkeutuu inhimillisen elämän kaikille alueille. Tässä kirjoituksessa tarkastelen, millaisia tuloveroaspekteja voi esiintyä perhe- ja perintöoikeudellisten toimien yhteydessä. Lähinä on kyse siitä, miten tuloveronäkökohtien ehkä tulisi vaikuttaa osituksessa ja perinnönjaossa, mutta myös joissakin muissa yhteyksissä perhe- ja perintöoikeuden alalla on hyvä muistaa, että tulon verotus voi vääristää niitä tuloksia, joihin on pyritty sopimusjaoissa sekä tilanteissa, joissa ratkaisua joudutaan hakemaan tuomioistuimessa. Perheoikeudelliset oikeustoimet saatavat nykyisin olla niin komplisoituja, että niissä tarvitaan myös varallisuusoikeudellista, vero-oikeudellista ja ehkä muutakin erityisasiantuntemusta.¹

Vero-oikeudessa käytetään sanaa *piilevä tuloverovelka*, jos on kyse hyödykkeestä tai saamisesta, johon liittyy velvollisuus suorittaa tuloveroa joko jo tapahtuneen realisoinnin perusteella tai tapahtuneen arvonnousun johdosta, jos ja kun hyödyke aikanaan luovutetaan. Periaatteessa saatetaan puhua myös piilevästä tuloverosaatavasta, jos jokin tuleva transaktio tai vaikkapa jokin jakovaihtoehto on omiaan poistamaan tuloveroa, joka muutoin jouduttaisiin suorittamaan. Tämä on kuitenkin verraten harvinainen tilanne.²

En ole perusteellisesti tutkinut, mitä perhe- ja perintöoikeudellisessa kirjallisuudessa on kirjoitettu verovelkojen huomioon ottamisesta osituksessa ja perinnönjaossa. *Välimäki* on kirjoituksessaan DL 1996 asiantuntevasti sivunnut näitä kysymyksiä.³ *Mahkonen* puolestaan käsitteli (JFT 1988) goodwillin arvostusta osituksessa, missä yhteydessä tulevat esille vähän samantapaiset kysymykset kuin piilevän verovelan kohdalla.⁴

Ruotsin ja Norjan perheoikeudellisesta kirjallisuudesta olen löytänyt useita mainintoja piilevän verovelan ongelmista arvostuksessa. Ruotsin osalta viittaa *Agellin*, *Telemanin* ja

¹ Ks. Kangas, Urpo, Förmögenhetsöverföringar inom familjen, Festskrift Edward Andersson, Helsingfors 2003, s. 79 s.

² Piilevä tuloverosaaminen voi tulla kysymykseen esim. jos perityn omaisuuden arvo on laskenut kuolinpäivän jälkeen. Kun hankintamenona tällöinkin on perintöverotusarvo, syntyy tämän omaisuuden myynnistä luovutustappio, joka voidaan kuitata muusta omaisuudesta saatua luovutusvoittoa vastaan. Kun tämä tilanne johtuu perillisen muista kuin perintöön kuuluvista olosuhteista, sillä ei liene merkitystä perinnönjaossa, joskin perillisten yhteisen edun kannalta on mielekästä jakaa tällainen omaisuus perilliselle, joka voi hyödyntää luovutustappiota. Ks. piilevästä verosaamisesta myös Zimmer, Frederik, Om latente skatter på skifte mellom ektefeller, Festskrift Peter Lödrup, Oslo 2003, särtryck s. 2.

³ Välimäki, Pertti, Ositettavan omaisuuden ja sen arvon määrittämisestä, Defensor Legis 1996.

⁴ Mahkonen, Sami, Äktenskapsskillnad, avvittring och goodwill, JFT 1988.

Tottien teoksiin ja Norjan osalta *Lödrupin* teokseen.⁵ Nämä kirjoittajat katsovat, että tasajaon periaate puoltaa piilevän verovelan huomioon ottamista, mutta he eivät luonnollisestikaan kehitä tätä ongelmaa syvällisemmin. Ruotsin ja Norjan oikeuskäytännöstä löytyy myös jonkin verran tukea heidän kannalleen.

Vero-oikeudellisesta kirjallisuudessa on muutamia kirjoituksia, joissa on nimenomaan keskitytty verotuksen vaikutuksiin yksityisoikeudellisia oikeustoimia tehtäessä. Viitataan kirjoituksiin *Mutén*, Minnesskrift för Phillips Hult (1960), *Andersson*, JFT 1994 ja *Zimmer*, Festskrift til Peter Lödrup (2003). Viimeksi mainittu kirjoitus antoi aiheen tälle kirjoitukselle.⁶

Timo Räbinä on väitöskirjassaan 2001 käsitellyt tuloverotuksen kannalta varsin perusteellisesti osaa niistä kysymyksistä, jotka ovat tämänkin suppean esityksen kohteena. Viitataan hänen 600-sivuisen teokseensa⁷. Mutta Räbinä ei kirjassaan käsittele perintöverotusta ja ennen kaikkea hän ei käsittele tulo- ja perintöverotuksen päällekkäisyyteen liittyviä kysymyksiä. Räbinän teos on paitsi oikeusdogmaattinen myös verosuunnittelullinen, mutta pääpaino on siinäkin tuloverotuksen suunnittelussa. Tämän kirjoituksen näkökulma on toinen kuin Räbinän. Itse olen käsitellyt piilevän tuloverovelan ongelmia perintöverotuksessa kirjoituksessani JFT 1999⁸. Tämän kirjoituksen tarkoituksena on kiinnittää huomio samaan problematiikkaan perinnönjakoon ja ositukseen liittyvänä kysymyksenä.

Selvää on, että perinnönjaossa ja osituksessa voidaan ja yleensä tulisikin ottaa huomioon tavanomaiset tuloveron suunnitteluun liittyvät kysymykset. Onhan verosuunnittelu täysin luvallista, ja kun se saattaa johtaa selviin verosäästöihin, voidaan jopa moittia asianajajaa tai muuta juristia, joka toimittaessaan perinnönjaon tai osituksen tai toimiessaan neuvonantajana ei ole ottanut huomioon tunnetuimpia verosuunnittelumahdollisuuksia. Eri asia on, jos on kyse epäilyttävistä keinoista, jotka sijoittuvat lähelle hyväksyttävyyden rajaa ja voivat johtaa veronkiertämissäännöksen soveltamiseen (VerMenL 28 §).

Räbinä on perusteellisesti kartoittanut ja ryhmitellyt ne tuloverotuksen eri suunnittelutilanteet, jotka voivat liittyä vastikkeettomiin saantoihin.⁹ Laajuuskysymyksenä hän mainitsee oman asunnon tai sukupolvenvaihdosyhtymisen siirtämisen osituksessa tai perinnönjaossa pesän ulkopuolisia varoja käyttämättä vastaanottajalle, joka voi hyödyntää verovapaussään-

⁵ Ks. Agell, Anders, Äktenskap, samboende, partnerskap, Göteborg 1995, s. 144; Teleman, Örjan, Bodelning under äktenskap och vid skilsmässa, Falköping 1993, s. 96; Tottie, Lars, Äktenskapsbalken, 1990, s. 246 s. sekä Lödrup, Peter, Familieretten, Oslo 1994, s. 218 s.

⁶ Ks. Mutén, Leif, Skatterättsliga förutsättningar för civilrättsliga avtal. En probleminventering, Minnesskrift till Phillips Hult, Uppsala 1960; Andersson, Edward, Skatterättsliga förutsättningar i privaträttsliga sammanhang, JFT 1994; Zimmer, Frederik, Om latente skatter på skifte mellom ektefeller, særtrykk Bonus Pater Familias, Festskrift til Peter Lödrup, Oslo 2003.

⁷ Räbinä, Timo, Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus, Helsinki 2001, s. 205. Ks. myös Räbinä, Jäämistösosituksessa ja perinnönjaossa huomioon otettavat seikat luovutusvoiton verosuunnittelun kannalta, Defensor Legis 2003 s. 38–53.

⁸ Andersson, Edward, Dold inkomstskatteskuld vid arvs- och gåvobeskattningen, JFT 1999. Ks. myös Mattila, Pauli K., Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa, Helsinki 1984, s. 440 ss. Pohjoismaisesta kirjallisuudesta on syytä viitata ennen kaikkea teokseen Englund, Göran, Om inkomstskattefaktorn vid beskattning av benefika förvärv, Lund 1960, s. 377 ss.

⁹ Ks. Räbinä, mt. erit. s. 562–576.

nöstä (TVL 48 §). Läheisesti tähän liittyy Rabinän kohdistamiskysymykseksi luonnehtima verosubjektin vaihto, esim. siten, että vastaanottajaksi tulee se osakas/puoliso, joka parhaiten voi hyödyntää luovutusvoiton (aiempaa tappiotaan vastaan) tai luovutustappion (voittoaan vastaan). Osittainen perinnönjako tai ositus voi myös olla keinona tulovero-ohyötyjen saamiseksi. Kun on kyse jäämistöosituksista, voidaan myös jossain määrin vaihtaa saantoperuste ja siten samalla hankintameno: lesken luovutukset perillisille tuottavat perintösaannon (ja hankintamenoksi käyvän arvon), kun taas perillisten tasinkoluovutukset merkitsevät leskelle tasinkosaantoa.

Kaikki tällaiset täysin korrekteinä pidettävät verosuunnittelukeinot on siis syytä pitää mielessä ositusta ja perinnönjakoa toimitettaessa. Mikään niistä ei kuitenkaan suoranaisesti vaikuta piilevän tuloverovelan problematiikkaan, joka on tämän esityksen teemana.

Perittävän tuloverotus kuolinvuodelta ja sen jälkeisiltä vuosilta

Ennen kuin käyn käsiksi tämän kirjoituksen varsinaiseen problematiikkaan, on syytä tarkastella, miten tuloverotus tapahtuu verovelvollisen kuoltua. TVL 17,1 §:n mukaan kuolinvuodelta verotetaan kuolinpesää sekä vainajan että kuolinpesän tulosta. Jos kuolinpesä on kuolinvuonna jo kokonaan tullut jaetuksi, tuo yhteisverotus kuitenkin päättyy jakopäivänä. Kun perintö lankeaa ja kuolinpesä syntyy kuolinpäivänä, on sinänsä selvää, että kuolinpesälle kuolinpäivän jälkeiseltä ajalta syntyneet tulot ovat kuolinpesän eikä vainajan tuloa. Mutta jos tulo on perustunut vainajan työhön tai muuhun aktiviteettiin ja palkkaa/palkkiota vain ei ole ehditty maksaa kuolinpäivään mennessä, se olisi mielestäni katsottava vainajan tuloksi. Tällainen palkka- tai muu saatava on myös otettava perunkirjoituksessa huomioon vainajan varoina. Perunkirjoituksessa on toisaalta otettava huomioon velkana kuolinvuodelta menevä tulovero, vähennettynä niillä ennakoveroilla, jotka on peritty ennakonpidätyksenä tai ennakkoverolipulla. Mutta lasketaanko vero vainajalle myös niistä tuloista, joita vainaja ei eläessään vielä ehtinyt saada?¹⁰ Kuolinvuoden tuloverojen ottaminen velkana huomioon peruskirjoituksessa ja perintöverotuksessa ei tuottane suuria ongelmia, joskin verovelan tarkka määrä saatetaan joutua arvioimaan. Tavallisesti pesä ei hanki ansiotuloja, vaan enintään pääomatuloja. Mutta jos kuolinpesä jatkaa vainajan elinkeinotoimintaa tai maataloutta, joudutaan jakamaan kuolinvuoden tulo vainajan ja pesän kesken, minkä lisäksi joudutaan jakamaan tulo ansio- ja pääomatuloksi. Vastaavasti vero on jaettava, sillä perunkirjoituksessa ja perintöverotuksessa ei voida vähentää kuolinpäivän jälkeiseen aikaan kohdistuvaa tuloveroa. Parasta olisi, jos kuolinpäivältä aina tehtäisiin väli-tilinpäätös. Jos toiminta on ollut voitollista kuolinpäivään asti ja sen jälkeen tappiollista, voidaan sanoa syntyvän pesälle jopa tuloverosaatava, koska tuloverotus

¹⁰ Ratkaisussa KHO 1995 B 520 Oy Veikkaus Ab oli maksanut vainajan elinaikanaan saaman lottovoiton korkoa pesän osakkaille. Korko verotettiin pesän eikä osakkaiden tulona, vaikka pesä oli jaettu jo vuosia aiemmin. Rabinä, mts. 205 alav. 160 viittaa myös ratkaisuihin KHO 1979 T 1478 ja 1986 T 2067, joissa tekijänoikeuspalkkiot verotettiin sen osakkaan tulona, joka oli ne pesän jaossa saanut.

kuolinvuodelta on jakamaton. Asianmukaisempaa on kuitenkin sanoa, että vainajan tulovero-velka pienenee kuolinpesän tappiollisen toiminnan vuoksi.

Jos kuolinpesä on jo kuolinvuonna ennen perinnönjakoa myynyt vainajan omaisuutta voitolla, joka on pääomatuloa, kuolinpesälle määrätään tästä vero. Tällöin pystytään ainakin perinnönjaossa ottamaan huomioon tästä myynnistä aiheutuva vero. Kun kuolinpesän (ja perillisten) hankintamenona käytetään perityn omaisuuden perintöverotusarvoa (TVL 47,1 §), jonka tulisi olla käypä arvo, ei pitäisi myöskään syntyä tuloveron ja perintöveron päällekkäisyyttä eli piilevän tuloverovelan ongelmaa. Sellaisten hyödykkeiden kohdalla, jotka tullaan myymään pian pesänselvityksen jälkeen, perillisten ei yleensä ole viisasta yrittää painaa perintöverotusarvoa alas, sillä tämä vain aiheuttaa luovutusvoittoverotuksen tai lisää veronalaisen luovutusvoiton määrää. Tosin perintöverotus kohdistuu perityn hyödykkeen koko arvoon, kun taas luovutusvoiton tuloverotus koskee vain arvon nousua.

TVL 47,1 §:n säännös, joka oikeuttaa käyttämään tuloverotuksessa hankintamenona perintöverotusarvoa eli periaatteessa nostamaan perityn omaisuuden hankintamenoa sen käyvälle tasolle, merkitsee tuloverotuksessa *epäjatkuvuutta*. Perityn hyödykkeen perittävän omistuskäytäntö saama mahdollinen arvonnousu jää tuloverotuksen ulkopuolelle. Toisaalta mahdollisen arvonnousun vähentäminen estyy kokonaan. Tilanne on toinen tasinkosaantojen osalta, joihin sovelletaan *jatkuvuusperiaatetta* (TVL 46,2 §) eli sitä, että tasingon saaja asettuu tasingon luovuttajan hankinta-arvoihin. *Räbinä* arvostelee tätä oikeustilaa,¹¹ jonka puolustukseksi kuitenkin voisi sanoa, että perinnönsaajaa perintöverotetaan saannostaan mutta tasingon saajaan ei kohdistu mikään muu vero.

Kun on kyse vainajan asunnosta (kiinteistö tai asunto-osake), joka on ollut vainajan omistuksessa ja käytössä vähintään kahden vuoden ajan, vainaja olisi voinut myydä sen verovapaalla voitolla ennen kuolemaansa. Tämä verovapaa myyntimahdollisuus ei kuitenkaan siirry perillisille, vaan jos he myyvät pian kuoleman jälkeen vainajan oman asunnon, heitä verotetaan luovutusvoitosta.¹² Tässäkin käytetään kuitenkin hankintamenona perintöverotusarvoa. Jos se on käyvän arvon tasolla, perillisiä verotetaan siis vain kuolinpäivän jälkeisestä (mahdollisesta) arvonnoususta. Lopputulos on tällöin sama kuin jos perittävä olisi myynyt asunnon juuri ennen kuolemaansa ja perilliset olisivat perineet saadun kauppahinnan. Jos taas vainajan asunnon perinyt perillinen on asunut siinä kahden vuoden ajan kuolinpäivästä, hän voi oman asumisen ja omistuksen perusteella myydä asunnon verovapaasti. Asunto saattaa siis olla perusteltua jakaa perilliselle, joka aikoo jäädä/muuttaa sinne asumaan.

Verottaja viivyttää toisinaan perintöverotuksen toimittamista, jos oletetaan, että kuolinpesä tulee pian myymään asunnon tai muun arvokkaan kuolinpesään kuuluvan hyödykkeen. Jos myynti tapahtuu ennen perintöverotuksen toimittamista, käytetään siinä saatua myyntihintaa käyvän arvon osoittajana.¹³ Jos taas myynti tehdään vasta perintöverotuksen tultua toimitte-

¹¹ Ks. *Räbinä*, mts. 64 ss. ja 582 ss.

¹² Ks. *Räbinä*, mts. 519 ss.

¹³ Tällöin ei saa perintöverotuksessa vähentää edes myyntikuluja, esim. välittäjänpalkkiota, ks. KHO 2002:25.

tuksi, perilliset usein huomaavat, että korkeampi perintöverotusarvo olisi johtanut pienempään kokonaisveroon. Tämän vuoksi he tekevät usein oikaisuvaatimuksen pyytäen perintöverotusarvon korottamista. Toimiessani Helsingin oikaisulautakunnassa 1999–2002 olin käsittelemässä kymmeniä tällaisia asioita. Jos on kulunut vähänkin pitempi aika kuolinpäivästä, ei ole aivan helppoa määrittää, mikä oli kuolinpäivän käypä arvo ja mikä sen jälkeistä arvonnousua tai -laskua.¹⁴

Edellisessä kappaleessa esitetty pätee periaatteessa myös kuolinpesän ja perillisten saamiin luovutusvoittoihin, kun luovutus tapahtuu niin paljon kuolinpäivän jälkeen, ettei asiallisista tai prosessuaalisista syistä ole mahdollista hakea johtoa todella saadusta kauppahinnasta. Tällöinkin hankintamenona käytetään perintöverotusarvoa. Perilliset joutuvat perintöverotuksen yhteydessä harkitsemaan, onko syytä pyrkiä mahdollisimman lähelle käypää arvoa olevaan perintöverotusarvoon (ja korkeampaan perintöveroon), vai onko ajateltava, että alhaisemmasta perintöverotusarvosta on etua nyt ja luovutusvoiton verotus on tulevaisuuden ongelma.

Piilevän tuloverovelan kannalta ongelmallisimpia ovat tapaukset, joissa vainajan työhön perustuvaa ansiotuloa realisoituu kassaperiaatteen mukaan vasta kuolinvuoden jälkeen, jolloin sitä ei tuloverotuksessa voitane käsitellä vainajan tulona.¹⁵ Otan yksinkertaisena esimerkkinä tapauksen, jossa menestyskirjailija tai arvokkaan keksinnön tekijä on kuollut loppuvuodesta mutta kirjarojaltit tai keksinnön kauppahinta on saatu vasta seuraavan vuoden puolella. Tällöin näistä tuloista ei veroteta enää vainajaa vaan kuolinpesää tai, jos pesä on jo jaettu, perillisiä tai sitä heistä, jolle ko. oikeus tai tulo on jaettu. Mutta saako tällöin vähentää perintöverotuksessa sen tuloveromäärän, joka kohdistuu tuon tekijänoikeuden tuottoon ja joka kiistatta on perittävän ansaitsemaa tuloa? Jollei sitä saa tehdä, syntyy kiistatta päällekkäinen verotus.

Aina ei perukirjaan liene otettu saamisina esim. seuraavana vuonna tilitettäviä rojaltituloja, koska niiden määrä ei ole tiedossa. Jos niitä tämän vuoksi ei ole otettu perintöverotuksessa huomioon, ei tietenkään synny päällekkäistä verotusta. Mutta periaatteessa kai tulisi tehdä täydennysperunkirjoitus, jos seuraavana vuonna tulee tieto kuolinvuoden kirjarojalteista; kuitenkin ei voitane saada tietoa siitä, montako kirjaa oli myyty ennen kuolinpäivää ja montako vasta sen jälkeen. – Merkittävässä Sibeliuksen perintöä koskeneessa plenumratkaisussa 1960 I 13 KHO otti sen kannan, että tekijänoikeus sellaisenaan ei ole perintöverotuksessa huomioon otettavaa omaisuutta, joten rojaltitulojen lähde siirtyy ilman perintöveroa perillisille.¹⁶

Oikeuskäytäntöä ei löydy sen tueksi, että sama kanta kuin tekijänoikeuksiin pätee myös patentin tyyppisiin aineettomiin hyödykkeisiin, joiden tekijänä on perittävä itse. Mutta oletan, että kaikkia tekijänoikeuksia tulisi käsitellä yhtäläisesti, eli oma keksintö olisi perintöverosta

¹⁴ Ks. tästä problematiikasta Andersson, Edward, Näkökohtia oikaisulautakuntien toiminnasta, Verotus 2003 s. 241.

¹⁵ Näin alaviitteessä 10 esitetyissä tapauksissa.

¹⁶ Tämän kannan KHO on uudelleen vahvistanut ratkaisussa 2004:55 (ään. 7–1).

vapaata omaisuutta. Perittävän vastikkeellisesti hankkima patentti arvostetaan kuten muuta-kin omaisuutta. Jos kuolinpesälle tai perilliselle tulee rojaltituloja peritystä patentista, tilanne on taas sama kuin kirjailijan rojaltitulojen kohdalla. Verotus muodostuu kahdenkertaiseksi, jos ne otetaan huomioon sekä perintöverotuksessa perittävän rojalalisaamisena että kuolinpesän tai perillisten tuloverotuksessa.

Jos perittävä ei ollut elinkeinonharjoittaja eikä maatalouden harjoittaja, näyttää kuitenkin edellä esitetyn mukaan siltä, että on vain rajoitetusti ja käytännössä harvinaisia tapauksia, joissa tuloverotus ja perintöverotus menevät päällekkäin ja joissa siis piilevän tuloverovelan vähentäminen olisi perusteltua.

Elinkeino- tai maatalouden harjoittajan verotuksen erityiskysymyksiä. Tilanne on toinen kun perinnön kohteena on yksityisliike tai maatila. Tällöin selvät säännökset määräävät, että kuolinpesä tai perillinen jatkaa toimintaa perittävän verokirjanpidon arvoista. Mitään mahdollisuuksia kirjata tuloverotuksessa peritty liike tai maatalomaisuus käypään arvoon ei ole. Tämä käy selville EVL 15 §:stä ja MVL 19 §:stä. Jos taas perinnönjaon mukaan yksi perillinen jatkaa elinkeino- tai maatalan toimintaa mutta muille perillisille annetaan joitakin hyödykkeitä ko. toiminnasta, tätä pidetään puolestaan yksityiskäyttöön ottona, joka aiheuttaa lisäyksen tuloon elinkeinotoiminnan (EVL 51 b §) ja maatalouden (MVL 4,3 §) verotuksessa.

Yksinkertainen esimerkki valaisee tilannetta. Elinkeinoonharjoittaja tai maanviljelijä kuolee ilman rintaperillisiä ja perillisinä on yksi tai useampia veljenlapsia. Nämä eivät halua jatkaa toimintaa taikka eivät pysty siihen vaan päätyvät – ehkä yritettyään jonkin aikaa hoitaa toimintaa – myymään yrityksen/maatalan. Tällöin ainakin elinkeinoonharjoittajan kohdalla tilanne on selvä: koko kauppahinta on veronalaista tuloa ja siitä vähennetään kirja-arvot, jotka ovat siirtyneet muuttumattomina perittävältä perijälle. Jos esimerkkiyrityksen käyttöomaisuus (liikekiinteistö + konekanta) on pääosin hankittu vuosikymmeniä sitten, sen kirja-arvo on alhainen ja luovutuksessa realisoituu siis paljon tuloa. Oletetaan vaikkapa, että yritys myydään hintaan 2 milj. euroa ja että siitä realisoituu 1,4 milj. euroa verotettavaa voittoa. Yrityksestä saatu myyntihinta antaa viitteitä myös perintöverottajalle, joka arvostaa yrityksen tuohon samaan 2 milj. euron arvoon. Koska perilliset eivät ole pitäneet yritystä hallussaan viittä vuotta, he eivät saa perintöverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennusta (PerVL 55 §). Seurauksena on siis kahdenkertainen verotus 1,4 milj. euron määrästä, kun tuloverotuksessa käytettävä kirja-arvo on tämän verran alempi kuin perintöverotuksessa sovellettu arvo. Tästä erotuksesta määrättävä tulovero saattaa olla esim. 770 000 euroa. Vain jos tämä määrä saataisiin vähentää piilevänä tuloverovelkana perintöverotuksessa, kaksinkertainen verotus estyisi. Mutta saadaanko se vähentää?

Maatalan kohdalla tilanne on periaatteessa samanlainen, mutta käytännössä kahdenkertainen verotus muodostuu lievemmäksi. MVL 21 §:n mukaan nimittäin itse maatalan luovutuksesta saatu luovutusvoitto verotetaan TVL:n säännösten mukaan, mikä merkitsee sitä, että sen hankintamenona on perintöverotuksessa sovellettu käypä arvo. Samaa kantaa KHO (2003:76) on soveltanut maatalouteen kuuluvan arvopaperin luovutusvoittoon. Tuloverotus luovutushinnan ja kirja-arvojen erotuksesta koskee siten vain tilan aineellista irtainta käyttöomaisuutta

ja sen vaihto-omaisuutta. Toisaalta vaihto-omaisuuden kirja-arvo maataloustulon verotuksessa on nolla, joten koko siihen kohdistuva osa tilan kauppahinnasta on veronalaista tuloa.

Mitään verolain säännöstä ei löydy piilevän tuloverovelan käsittelystä perintöverotuksessa. Jos tämä merkitsee sitä, ettei piilevää tuloverovelkaa voida ottaa huomioon vähennyksenä, siitä seuraa, ettei laki tarjoa keinoa tuloveron ja perintöveron päällekkäisyyden poistamiseen. Vero-seuraamukset ovat siis tällä olettamuksella ankarammat, jos perilliset myyvät perityn liikkeen tai maatilän kuoleman jälkeen kuin jos perittävä olisi myynyt sen juuri ennen kuolemaansa, jolloin luovutuksen aiheuttama tulovero olisi kiistatta ollut hänen veroaan ja sellaisena perintöverotuksessa vähennyskelpoista velkaa. Neutraalisuus vaatisi, että piilevä verovelka olisi vähennyskelpoinen. Ongelmana on kuitenkin, että sen määrän vahvistaminen ei ole helppoa, varsinkin jollei luovutus ole tapahtunut pian kuoleman jälkeen. Jollei luovutus ole tapahtunut vielä perintöveroa vahvistettaessa, tulevat eteen monenlaiset arvostusongelmat.

Piilevä tuloverovelka perinnönjaossa

Kun verotusta koskevat säännökset ja käytäntö ovat sellaiset kuin edellä on kuvattu, on syytä pohtia, miten tämä vaikuttaa perillisten välisiin toimiin, lähinnä perinnönjakoon. Onko syytä ja mahdollista ottaa nämä verotusnäkökohdat huomioon perinnönjaossa? Perillisten välisessä sopimusjaossahan vallitsee suuri vapaus, joten ainakin perillisten ollessa yksimielisiä ongelma on helposti ratkaistavissa perillisten haluamalla tavalla. Perillisten ja heidän avustajiensa tulisi kuitenkin olla tietoisia ongelmasta ja voitava välittää perillisille tämä tieto. Mutta jos perinnönjako tapahtuu PK 23 luvun mukaisena jakotoimituksena, on kyse siitä, saako ja missä määrin pesänjakaja ottaa piilevän tuloverovelan huomioon vai pitääkö hänen suorastaan jossakin tilanteessa näin menetellä.

Vastaus esitettyyn kysymykseen voi riippua monesta seikasta: millaista omaisuutta sisältyy jaettavaan pesään, kuinka paljon aikaa on kulunut kuolinpäivästä ja millainen on ollut hinta- ja inflaatiokehitys sinä aikana, onko tarkoitus realisoida omaisuus pian jaon jälkeen jne. Periaatteessa piilevä tuloverovelka voidaan ottaa huomioon joko erillisenä eränä tai sitten vain osatekijänä omaisuushyödykkeiden arvostuksessa.¹⁷

Useimmin piilevä verovelka liittyy tiettyyn perintöön tai ositettavaan pesään kuuluvaan omaisuusesineeseen (kiinteistö, osake tai muu). Mutta se voi myös liittyä substanssia vailla olevaan kirjanpidolliseen erään, esim. realisoituun tuloon, jonka verottamiseen verovelvollinen on saanut lykkäystä (ks. esim. EVL 43 § ja MVL 5,1 § 1 k.). Edellisessä tapauksessa on mahdollista ottaa piilevä verovelka huomioon joko eräänä arvostustekijänä tai itsenäisenä eränä, mutta jälkimmäisessä tapauksessa vain itsenäisenä eränä, kun mitään konkreettista arvostettavaa ei ole. Vaikkakin voi tuntua erikoiselta laskea ja ottaa perinnönjaossa huomioon

¹⁷ Ratkaisussa 1994 T 3698 KHO otti sen tärkeän kannan, että arvioitaessa kommandiittiyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen osuuden arvoa substanssin perusteella tuli ottaa piilevä tuloverovelka huomioon.

erillinen erä piilevää verovelkaa, on todettava että tiettyyn substanssiin kytkeytymättömät erät perustuvat jo tapahtuneeseen realisointiin ja ovat siinä mielessä varmoja, kun taas realisoimattomaan omaisuusesineeseen liittyvä verovelka on paljon epävarmempi. Esineen arvo saattaa laskea tai sitä ei ehkä realisoida lainkaan, jolloin piilevä verovelka on fiktiivinen.

Kaikkien niiden hyödykkeiden kohdalla, joiden hankintamenona saa TVL 47,1 §:n nojalla käyttää perintöverotusarvoa, piilevän verovelan ongelmaa ei synny perintöverotuksessa, jos tuo arvo on kuvastanut hyödykkeen käypää arvoa ja samaa arvoa käytetään perinnönjaossa. Mutta tämä tulee kysymykseen lähinnä, kun perinnönjako tapahtuu pian perittävän kuoleman jälkeen. Mitä pitempi aika on kulunut kuolinpäivän ja perinnönjakopäivän välillä, sitä luultavampaa on, ettei perintöverotusarvo enää vastaa käypää arvoa vaan että perinnönjaossa joudutaan käyttämään ainakin eräiden hyödykkeiden osalta korkeampia arvoja. Tällöin näihin hyödykkeisiin liittyy piilevä tuloverovelka, joka voi vaikuttaa perintöosuuksien arvoon, joskaan sillä ei ole vaikutuksia verotukseen. Perinnönjaossahan käytetään jakopäivän arvoja.

Yksinkertainen esimerkki selventää asiaa: perintö koostui talletuksista 100 000 euroa ja pörssiosakkeista, joiden arvo kuolinpäivänä oli 60 000 euroa mutta perinnönjakopäivänä kolme vuotta myöhemmin 100 000 euroa. Toimitetussa sopimusjaossa perillinen A saa talletukset ja perillinen B saa osakkeet. Perintö näyttää tulleen jaetuksi asianmukaisesti. Mutta jos A nostaa talletukset esim. asunnon ostoa varten, hänelle ei tästä aiheudu mitään verorasitusta. Jos taas B myy osakkeet käyttäkseen rahat hankin asunnon ostoon, hän joutuu ensin maksamaan pääomatulon veroa (28 %) voitosta 40 000 euroa, eli veroa 11 200 euroa. Hän sai siis tosiasiaa pienemmän perintöosuuden kuin A, vaikka molemmille olisi kuulunut yhtä suuri osuus. Perintö olisi ollut syytä jakaa PK 23:8 §:ssä osoitetulla tavalla niin, että sekä A että B olisivat saaneet puolet osakkeista ja puolet talletuksista. Vaihtoehtoisesti olisi voitu arvostaa osakkeet esim. 90 000 euroon, piilevä verovelka huomioon ottaen.

Toimitusjaon ollessa kyseessä käsitykseni mukaan pesänjakaja, joka pyrkii tasajaon periaatteen oikeudenmukaiseen soveltamiseen, voi ottaa ja on merkittävässä tapauksissa melkein pätevä otettavaan piilevän verovelan huomioon toimittaessaan perinnönjaon.¹⁸ Tosin jo PK 23:8 §:n säännöksen mukaan tulisi kullekin osakkaalle antaa ”osa kaikenlaatuudesta omaisuudesta”. Mutta tämä säännös ei täysin ratkaise ongelmaa, osaksi koska sen toteuttaminen ei aina ole mahdollista ja osaksi koska samanlaatuudessa omaisuudessa (esim. pörssiosakkeet) saattaa olla eri kohteita, joihin liittyy piilevää verovelkaa hyvin erilaisin määrin. Oma käsitykseni on se, että jo tapahtuneeseen realisointiin liittyvä piilevä verovelka olisi otettava huomioon tarkkamääräisenä erillisenä eränä ainakin, jos tiedetään milloin se tulee viimeistään verotettavaksi. Sitä vastoin verovelka, joka johtuu tulevaisuudessa tapahtuvasta realisoinnista, on mahdollista ottaa huomioon vain eräänä ao. hyödykkeen arvostukseen vaikuttavana tekijänä. Tällöin joudutaan arvioimaan sekä realisoinnin todennäköisyys että aikaperspektiivi. Jos ei

¹⁸ Samaa mieltä on Zimmer edellä mainitussa kirjoituksessaan. Hän samoin kuin alaviitteessä 5 mainitut pohjoismaiset kirjoittajat viittaavat myös siihen, että Ruotsin ja Norjan korkeimmat oikeudet ovat selvästi olleet sitä mieltä, että piilevä verovelka otetaan huomioon.

näytä todennäköiseltä, että ao. hyödyke realisoidaan tai jos se voidaan realisoida verovapaasti (esim. oma asunto), piilevä verovelka saattaa olla niin fiktiivinen, ettei sitä ole syytä lainkaan noteerata.

Varsinkin jos pesään sisältyy yritys tai maatila, joiden kohdalla piilevän verovelan ongelmat muutoinkin ovat suurimmat, on usein hyvin suotavaa, että tämä omaisuus perinnönjaossa jaetaan sille yhdelle perilliselle, joka on halukas ja sopivin jatkamaan yrityksen toimintaa. Perintö- ja lahjaverolaki auttaa tällaisen jakoratkaisun valmistelua siten, että perintöverotuksen toimittamista voidaan jonkin perillisen pyynnöstä lykätä enintään vuodella (PerVL 25,3 §). Tässä ajassa perillisten olisi löydettävä ratkaisu yrityksen tai maatilan toiminnan jatkamiseen. Jos löytyy jatkaja, joka pitkällä aikaperspektiivillä ryhtyy harjoittamaan toimintaa, hän saa myös fiskukselta apua sukupolvenvaihdo-shuojennuksen muodossa (PerVL 55–57 §), jolloin piilevän verovelan rahallinen arvo samalla laskee tai parhaassa tapauksessa poistuu kokonaan. Kun sukupolvenvaihdo-shuojennus on – asia hieman yksinkertaistaen – rakennettu siten, että käyvän arvon sijasta käytetään varallisuusverotusarvoja, jotka irtaimen käyttö-omaisuuden ja elinkeinotoiminnan vaihto-omaisuuden osalta vastaavat kirja-arvoja, jää melkein ainoaksi ongelmaksi maatalouden vaihto-omaisuus (kotieläimet, vilja, lannoitteet ym), jonka hankintameno tuloverotuksessa on nolla.

PerVL 55 §:ssä säädettyä sukupolvenvaihdo-shuojennusta on v. 2004 muutettu siten, että huojennettu perintövero tulee sukupolvenvaihdo-tilanteissa laskettavaksi arvosta, joka on 40 prosenttia varojen ja velkojen perintöverotusarvojen erotuksesta.¹⁹ Tässä uudessa tilanteessa piilevän tuloverovelan merkitys perintöverotuksessa muodostunee useimmin hyvin marginaaliseksi. Perillisten välisessä suhteessa tilanne ei kuitenkaan muuttune, sillä jatkaja joutuu tuloverotuksessa edelleen käyttämään hankintamenoinaan perittävän viimeisen verotuksen arvoja.

Luonnollisesti pyritään yleensä niissä kuolinpesissä, joihin kuuluu yritys tai maatila, tekemään perinnönjako siten, että edellytykset sukupolvenvaihdo-shuojennuksen saamiseen ovat olemassa. Tällöin piilevän verovelan ongelma on vähäinen tai olematon, kuten edellä todettiin. Suuri se on sitä vastoin tapauksissa, joihin PerVL 55 §:n säännökset eivät sovellu. Esimerkkinä olkoon maatila tai yritys, jonka toimintaa ei kukaan perillinen jatka siten kuin 55 §:ssä vaaditaan. Maatila saatetaan vaikkapa pitää kesänviettopaikkana ja antaa sen pellot vuokralle. Mutta kun tällainen omistus yleensä lienee tarkoitettu pitkäaikaiseksi eikä tuloverovelka siis realisoitu, piilevän verovelan merkitys supistuu.

Erillinen ongelma, varsinkin sen jälkeen kun PerVL 55 §:n huojennussäännöstä on v. 2004 muutettu edullisemmaksi, on se, olisiko sukupolvenvaihdo-shuojennuksen saavan perillisen etu otettava eräänlaisena taloudellisen arvon omaavana veroetuna (joka ei edes ole piilevä) huomioon pesää jaettaessa. Oletetaan, että perittävän jälkeen jää kaksi lasta A ja B ja että pesään kuuluu maatila sekä pörssiosakepaketti, kumpikin nettoarvoltaan 2 milj. euroa.

¹⁹ Ks. hallituksen esitys 84/2004 ja L 576/2004.

A haluaa jatkaa maanviljelyä, eikä B pysty siihen. Sopimusjaolla A saa siis maatilan ja B pörssiosakkeet. A:lle määrätään huojennuksen jälkeen perintöveroa ehkä 600 000 eurosta (vero n. 93 000 euroa), mutta B:n perintövero on n. 317 000 euroa. Tulisiko B:lle jaossa kompensoida tämä suurempi verorasitus? Sopimusjaossa voidaan tietenkin päätyä kompensointiin, mutta toimitusjaossa ja sen moitteen kautta ei voitane päätyä siihen. Sukupolvenvaihdoshuojennus on pikemminkin nähtävä yhteiskunnan tukena sille, joka jatkaa maatalouden tai yritystoiminnan harjoittamista. Johtoa voidaan ehkä myös hakea niistä periaatteista, joille PK 25 luvun säännökset rakentuvat.

Itse asiassa tekisi mieli esittää eräänlaisena hyvänä neuvona, että ne kuolinpesään kuuluvat hyödykkeet, joita kukaan osakkaista ei halua mutta jotka ovat olleet arvonnousun kohteena verrattuna niiden tuloverotuksessa käytettävään hankintamenuun, olisi syytä myydä kuolinpesään lukuun ennen jakoa. Tällöin tulovero määrätään pesälle, piilevä verovelka poistuu ja jaettavana on rahaa. Varmasti näin menetelläänkin monessa tapauksessa. Mutta aina ei perillisillä ole asiasta selvää kantaa, ja tällöin jakoon saattaa tulla sisältymään hyödykkeitä, joihin liittyy piilevä verovelka ja jotka sittemmin tulee myymään se perillinen, jonka osuuteen ne ovat sisältyneet, ja hän myös joutuu maksamaan tuloveron ao. verovelasta.

Jos kuolinpesään sisältyy yritys, yritysosakkeita tai maatila, joille ei perillisten joukosta löydy jatkajaa, olisi käsitykseni mukaan erityisen suotavaa saada aikaan luovutus ennen perinnön jakamista. Näissä tapauksissa piilevä verovelka voi olla hyvinkin suuri ja kun vero määrätään kuolinpesälle, se rasittaa kaikkia pesän osakkaita suhteellisesti yhtä paljon. Jako toimitetaan sitten tuloveron maksamisen jälkeen tai ainakin jätetään jakamatta rahamäärä, joka joudutaan maksamaan tuloverona.

Piilevä tuloverovelka osituksessa

Osituksessa esiintyvät periaatteissa samat piilevän verovelan ongelmat kuin perinnönjaossa. Mutta vero-oikeudelliset säännökset eivät ole identtisiä. TVL 46,2 §:ssä säädetään nimittäin, että jos verovelvollinen luovuttaa omaisuutta, jonka hän on saanut osituksessa, omistusaika ja hankintamenu lasketaan ositussaantoa edeltäneestä saannosta. Lisäksi säädetään TVL 48,3 §:ssä oman asunnon ja omistusoikeusasunnon täsmällisistä verovapauden edellytyksistä ositustapauksissa. Nämä säännökset ilmaisevat tuloverotuksen *jatkuvuusperiaatteen* ja merkitsevät sitä, jos vaikkapa aviomies on 1996 ennen avioliiton solmimista v. 1998 ostanut a) puolisoiden vakituksena asuntona olleen asunnon tai b) 10 000 kpl. Nokian osakkeita, että kun vaimo saa tämän omaisuuden avioeron jälkeisessä osituksessa v. 2004, niin hänen hankintamenuinaan ovat miehen v. 1996 maksamat hinnat ja vaimon katsotaan hankkineen tämän omaisuuden jo v. 1996, siis ennen avioliiton solmimista, eikä v. 2005 toimitetun osituksen aikaan. Oman asunnon osalta toisen puolison kahden vuoden asumisaika alkaa hänen sisäänmuutostaan. Jos hänen asumisaikansa näin laskien ylittää kaksi vuotta, hän voi myydä asunto-osakkeen verovapaasti vaikka heti osituksen jälkeen. Nokia-osakkeiden kohdalla tasinkosaanto

on hänelle sitä vastoin epäedullisempi kuin perintösaanto olisi ollut. Osakkeiden hankintamenoksi katsotaan esimerkkitapauksessa splitit huomioon ottaen v. 1996 arvo (ehkä 4 euroa per osake) eikä osituspäivän arvoa (esim. 15 euroa/osake). Jos eronnut vaimo odottaa, kunnes 10 vuotta on Nokia-osakkeiden osalta kulunut ent. miehen hankintapäivästä, hän saa tosin käyttää 50 /nyk. 40 prosentin hankintameno-olettamaa (TVL 46,1 §), joka olisi vähän edullisempi. Mutta selvää on, että osinkosaantoihin sovellettava TVL 46,2 §:n normi usein johtaa suurempiin piileviin tuloverovelkoihin kuin perintösaantoihin sovellettava TVL 47,1 §:n säännös.

Osituksessa ei ole samaa tuloverotuksen ja perintöverotuksen mahdollisen päällekkäisyyden ongelmaa kuin perinnönjaossa, koska perintö- ja lahjaveron tapaista veroa ei määrätä sille, joka saa tasinkona omaisuutta toiselta puolisolta. Tämän vuoksi tarkasteluni rajoittuu tuloveroseuraamuksiin ja niiden osalta lähinnä kysymykseen piilevän tuloverovelan esiintymisestä ja huomioon ottamisesta. Tuloverotuksessa relevantti kysymys on, voidaanko tuloverovelkaan vaikuttaa sen vähentämiseksi. Tasingon saajan kannalta on kysymys siitä, saako hän tasinkona sellaisia hyödykkeitä, joita rasittaa piilevä verovelka ja voidaanko/tulisiko tämä seikka ottaa huomioon osituksessa.

Selvää on, ettei hyödykkeen luovuttamista tasinkona toiselle puolisolalle katsota verotuksessa sellaiseksi vastikkeelliseksi luovutukseksi, joka voisi aiheuttaa luovutusvoittoverotuksen. Tasingon luovuttaminen rinnastuu siten luovuttajan verotuksessa lahjan antamiseen. Poikkeuksena on kuitenkin tapaus, jossa elinkeinonharjoittaja luovuttaa tasinkona elinkeinotoimintaan hyödykkeen; tätä pidetään yksityiskäyttöön ottona. Tasingon saajan kannalta kyseessä on tietenkin vastikkeeton saanto.

Jos kuitenkin osituksessa käytetään pesän ulkopuolisia varoja, tapauksen käsittely tuloverotuksessa mutkistuu. Siltä osin kuin tasingon saaja joutuu käyttämään pesän ulkopuolelta hankittuja varoja (yleensä pankkilainaa) saadakseen osituksessa tietyn hyödykkeen, esim. kiinteistön tai asunto-osakkeen, tasingon luovutus ja saanti katsotaan vastikkeelliseksi.²⁰ Tämä voi aiheuttaa tasingon luovuttajalle luovutusvoittoverotuksen, ja tasingon saaja puolestaan saa pitää lainavaroin rahoitetun osan tasinkona saamastaan hyödykkeestä hankintamenona maksamaansa hintaa. Samasta määrästä hän joutuu maksamaan varainsiirtoveroa.

Oletetaan että puoliset A ja B eroavat ja yhteisessä pesässä on käytännöllisesti katsoen vain yksi arvokas hyödyke, nimittäin A:n ennen avioliittoa ostama asunto-osake, jonka hinta ostohetkellä oli 120 000 euroa ja jonka ositushetken arvo on 200 000 euroa. Avioerossa lapset määrätään asumaan B:n luona ja A veloitetaan suorittamaan lapsille elatusapua. Osituksessa asunto-osake annetaan B:lle sitä vastaan että hän maksaa A:lle 100 000 euroa. Tällöin A:n katsotaan myyneen puolet osakkeista 100 000 euron hinnasta. Kun on kyse omana asuntona

²⁰ Vastikkeellisena saantona ei kuitenkaan pidetty sitä, että vaimo luopui vaatimasta lapselle elatusapua sitä vastaan, että hän sai osituksessa miehen nimissä olleen kiinteistön (KHO 1977 II 569). Jos puoliso suorittaa tasinkoa (laina)rahalla saadakseen pitää esim. omistamansa kiinteistön, omistusoikeus ei siirry eikä ole kyse saannosta (esim. KHO 1986 II 562).

käytetystä huoneistosta, luovutusvoitto 40 000 euroa on hänelle yleensä verovapaa. Jos perhe on asunut vuokra-asunnossa mutta A omistaa arvokkaan kesämökkikiinteistön, luovutusvoitto sen puolikkaasta olisi sitä vastoin kiistatta veronalainen. B:lle puolestaan asunto-osakkeen/kesämökkikiinteistön puolikkaasta lainarahalla maksettu 100 000 euron hinta on tuon puolikkaan hankintameno sen myöhemmin mahdollisesti tapahtuvassa myynnissä. Vain vastikkeetta saatu puolikas katsotaan saaduksi tasinkona ja tämän puolikkaan hankintamenona on puolet siitä hinnasta, millä A oli sen aikoinaan ostanut. Jos A oli sen perinyt, hankintameno määräytyy silloisen perintöverotusarvon mukaan. TVL 46,1 §:ssä säädettyä hankintameno-olettamaa voidaan käyttää vaihtoehtoisesti.

TVL 46–47 §:n säännökset eivät sovellu elinkeinotoimintaan, vaan ositussaannon koskiessa elinkeino-omaisuutta sovelletaan samoja säännöksiä ja periaatteita kuin perinnönjaon yhteydessä. Mutta kun lieene hyvin harvinaista, että toinen puoliso saa tasinkona toisen puolison (itsenäisen) yrityksen, jätän tämän teoreettisen vaihtoehdon käsittelemättä. Jos mies on osakkaana oy-muotoisessa yrityksessä ja vaimolle annetaan osituksessa tasinkona tämän yrityksen osakkeita, ne ovat vaimolle normaalia henkilökohtaista omaisuutta, johon sovelletaan TVL:n säännöksiä, eli hankintamenona on miehen alkuperäinen hankintahinta, joka voi olla hyvin alhainen, jos mies on esim. itse perustanut yhtiön vuosia sitten pienellä rahapanoksella. Samoin, jos mies on yksityisenä liikkeenharjoittajana menestynyt rakennusalan grynderi, jolle on jäänyt yritystoiminnan voittona muutama kivitalo ja vaimo saa osituksessa kivitalon, vaimon hankintamenona ja -aikana on TVL 46,2 §:n mukaan miehen hankintahinta ja -aika, jollei 40/20 prosentin hankintameno-olettaman käyttö ole edullisempaa. Kun mieheen sovelletaan tässä tapauksessa EVL:n säännöksiä, kivitalon luovuttaminen tasinkona katsotaan EVL 51b §:n mukaan yksityiskäyttöön otoksi, joka tuon säännöksen mukaan ei kuitenkaan aiheuta tapahtuneen arvonnousun verottamista vaan kirjataan tuloksi vain alkuperäisen hankintamennon määrästä.

Veroviranomainen saattaa kuitenkin katsoa, että vaimo on saanut saastunutta omaisuutta, joka katsotaan hänenkin vaihto-omaisuudekseen ja johon ei sovelleta TVL 46,2 §:n vaan EVL 15 §:n säännöstä. Tätä kantaa ei otettane, jos tasinko on koostunut kokonaisesta talosta (osake-muotoinen tai suoraan omistettu), jonka tasingon saaja pitää omistuksessaan ja nauttii sen vuokratuloista. Mutta jos tasinkona on annettu useampia yksittäisiä osakehuoneistoja, joita tasingon saaja ryhtyy pian myymään, on hyvinkin mahdollista, että tasingon saaneen vaimon katsotaan verotuksessa jatkavan entisen miehensä liiketoimintaa.²¹ Tällöin osakkeiden hankintamenona vaimon tuloverotuksessa on miehen alkuperäinen hankintameno, mutta ilman mahdollisuutta käyttää vaihtoehtoisesti hankintameno-olettamaa. Piilevä verovelka voi tällaisessa tapauksessa muodostua hyvin suureksi.

Piileviä verovelkoja voi siis edellä esitetyn mukaisesti liittyä tasinkona saatuihin hyödykkeisiin. Ei voine olla mitään aihetta ottaa osituksessa esiintyviin piileviin tuloverovelkoihin toisenlaista kantaa kuin perinnönjaossa esiintyviin. Jos ositus tapahtuu yhteisymmärryksessä ja

²¹ Ks. esim. KHO 1976 T 2794.

molemmat osapuolet ovat tietoisia piilevän verovelan olemassaolosta ja verovaikutuksista, he voivat ratkaista asian haluamallaan tavalla. Osituksessa kuitenkin tasingon luovuttajalla on vahvempi asema kuin vastaanottajalla, sillä hän voi valita, mitä hän luovuttaa tasinkona. Tällöin voidaan ajatella sellaista tilannetta, että tasingon luovuttaja oman verorasituksensa lieventämiseksi antaa omaisuutta, johon liittyy suuri piilevä verovelka. Mikäli tilanne on tämä eikä mainittua verovelkaa ole otettu tasingon määrän alentavana seikkana lainkaan huomioon, katsoisin että avioliittolain periaatetta avio-oikeuden alaisen omaisuuden tasajaosta ei ole asianmukaisesti toteutettu. Esimerkkinä tällaisesta räikeästä tapauksesta voisi olla, että tasinkona luovutetaan puolison tekemä patentoitu keksintö, jolla ei ole tuloverotuksessa mitään hankintamenoa ja jonka tasingon saaja joutuu melko välittömästi myymään. Kun tällaisen patentin luovutushinta luultavasti katsottaisiin tasingon saaneen puolisonkin ansiotuloksi, tuloveroihin voisi helposti mennä puolet luovutushinnasta. Tämä ei voine olla oikein ja AL 103b §:n säännös osituksen sovittelusta voinee tulla kysymykseen. Mutta olen kyllä sitä mieltä, että piilevän verovelan huomiotta jättäminen osituksessa voi muodostua osituksen pätevän moiteperusteen vain räikeissä tapauksissa. Ja on hyvä muistaa, että koko ongelmaa ei ole, jos tasinko annetaan rahana.

Yhteenvedo ja näkökohtia de lege ferenda

Edellä oleva lyhyt esitys osoittaa tärkeimmät tapaukset, joissa piilevää tuloverovelkaa syntyy verolain säännösten johdosta. Pääosassa perintösaantoja piilevää verovelkaa ei ole vielä perittävän kuolinpäivänä, koska elinkeinotoimintaan tai maatalouteen kuulumattoman omaisuuden hankintameno tuloverotuksessa määräytyy perintöverotusarvon mukaan (ns. epäjatkuvuus). Tämä arvo puolestaan on ainakin periaatteessa ao. hyödykkeen käypä arvo, vaikkakin käyvän arvon löytäminen ei aina ole helppoa. Verraten harvoissa tapauksissa, jotka yleensä liittyvät perittävän tekemään (itsenäiseen tai epäitsenäiseen) työhön, josta palkka/palkkio ei ole ehtinyt tulla maksetuksi hänen kuollessaan, syntyy varsinainen päällekkäinen verotus tuloverolain mukaan käsiteltävissä tapauksissa. Mutta onko tämä oikein?

Piilevän tuloverovelan ottaminen perintöverotuksessa huomioon vähennyksenä ei olisi lainkaan vaikeaa niissä tapauksissa, joissa tämä verovelka liittyy perittävän jo eläessään ansaitsemaan tuloon, joka vain ei ole ehtinyt tulla maksetuksi kuolinpäivään mennessä. Jos tällainen tulo on perintöverotuksessa otettu huomioon kuolinpäivänä olemassa olevana saamisena, se olisi mielestäni tuloverotuksessakin luettava vainajan tuloksi, jolloin tulovero ilman muuta tulisi perintöverotuksessa vähennetyksi velkana. TVL:n jaksotusnormit eivät kuitenkaan otta-ne huomioon tätä tilannetta, vaan ao. tulo luetaan kassaperiaatteen mukaan kuolinpesän tai jonkin perillisen tuloksi. Lainmuutos olisi paikallaan, jollei asiaa voida hoitaa tulkintateitse.

Elinkeinoverolain ja maatilatalouden tuloverolain alaisissa tapauksissa kahdenkertaisen verotuksen riski on paljon suurempi, koska liikeomaisuus siirtyy tuloverotuksessa muuttumattomista kirja-arvoista, jolloin perittävän eläessä tapahtunut arvonnousu realisoituu perillisille.

Perintöverotuksessa puolestaan arvostus käypään arvoon on näissäkin tapauksissa sääntönä, joskin arvostuksessa saatetaan laskea pieni alennus tuloverovelan vuoksi. Toisaalta liikeyritysten ja maatalousyriyten perintönä siirtymisen verorasitusta lieventävät merkittävästi PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennukset, jotka vuonna 2004 muutetussa muodossaan poistanevat perintö- ja tuloverotuksen päällekkäisyyden. Edellytyksenä tälle on kuitenkin, että kuolinpesä tai toiminnan perinnönjaossa saanut perillinen jatkaa toiminnan harjoittamista. Kahdenkertainen verotus toteutuu niissä tapauksissa, joissa elinkeinotoiminta tai maatila toimintoihin myydään. Kahdenkertainen verotus on tällöin sitä suurempi, mitä suurempi on kirja- ja käypien arvojen ero. – Lisäksi on syytä todeta, että piilevä tuloverovelka, joka perustuu EVL 15 §:n ja MVL 19 §:n säännöksiin, sinänsä säilyy tuloverotuksessa, koska sen huojentamiseen tähtäviä säännöksiä ei ole. Tämä tosiasia on syytä ottaa huomioon perinnönjaossa.

Ositustapauksissa TVL 46,2 §:n säännös, joka perustuu jatkuvuusperiaatteeseen, johtaa siihen, että piilevää verovelkaa periaatteessa esiintyy paljon useammin kuin perintötapauksissa. Mutta se voidaan toisaalta helposti välttää sillä, että tasinkona annetaan rahaa tai sellaista omaisuutta, johon ei liity piilevää verovelkaa. Lisäksi oman asunnon luovutusvoiton verovapaus kahden vuoden yhtäaikaisen omistuksen ja asumisen jälkeen poistaa piilevän tuloverovelan ongelman käytännössä tärkeimmän hyödykeryhmän osalta. Mutta tämä puolestaan edellyttää, että ositus on tehty ennen asunnon luovuttamista: muutoin luovutus katsotaan kuolinpesän tekemäksi.

On tärkeää tajuta, että piilevä tuloverovelka voi olla varteenotettava ongelma sekä perinnönjaossa että osituksessa sellaisissakin tapauksissa, joissa vero-oikeudellisesti ei ole syntynyt tulo- ja perintöveron päällekkäisyyttä. Tämä koskee erityisesti perinnönjakotapauksia siitä syystä, että perinnönjako saatetaan toimittaa vuosia kuolinpäivän jälkeen, joka päivä puolestaan on ratkaiseva perintöverotuksen arvostukselle. Jos siis on tapahtunut arvonnousua kuolinpäivän jälkeen ja perinnönjaossa käytetään ao. hyödykkeen jakoajankohdan arvoa, tähän hyödykkeeseen liittyy tuloverovelka täysin riippumatta siitä, että sama hyödyke perintöverotuksessa arvostettiin kuolinpäivän käypään arvoon, joka sekin saattoi olla alkuperäistä hankintahintaa merkittävästi korkeampi.

Perillinen A, jolle perinnönjaossa tullut hyödyke on noussut arvossaan kuolinpäivän arvoon verrattuna, joutuu siis luovuttaessaan tämän hyödykkeen maksamaan arvonnoususta luovutusvoittoveroa. Jos kanssaperillisille B ja C jaetaan omaisuutta, johon ei liity tällaista verovelkaa, A on siis periaatteessa saanut vähemmän arvoisen perintöosuuden kuin B ja C, jollei A:n perintöosuuteen liittyvää piilevää tuloverovelkaa ole jollakin tavoin otettu huomioon jako-osuuksia arvostettaessa. Ongelmana on vain se, että piilevän verovelan raha-arvon määrittäminen on erittäin vaikeaa, koska se riippuu monista A:n tulevista omista toimenpiteistä ja osaksi jopa sattumanvaraisista seikoista. Mitä kauemmaksi tulevaisuuteen A lykkää arvonnousun kohteena olleen hyödykkeen realisoinnin, sitä vähäisempi merkitys piilevällä verovelalla on. Jos hän säilyttää perimänsä hyödykkeen omistuksessaan omaan kuolemaansa saakka, piilevä verovelka häviää kokonaan.

Itse asiassa voisi katsoa, että tässä kirjoituksessa käsitelty problematiikka ei ole merkityksel-

tään kovin suuri. Se ei ole kuitenkaan niin vähäinen, ettei olisi syytä kiinnittää huomiota näihin asioihin. Jos ongelma ja siihen johtavat tilanteet ovat tiedossa, voidaan nimittäin välttää sellaisia perintö- ja perheoikeudellisia ratkaisuja, jotka asettavat eri perilliset suuresti erilaiseen asemaan. Ainakin tästä syystä on mielekästä pohtia näitä ongelmia.

Tärkeä syy siihen, ettei piilevää tuloverovelkaa kovin usein synny merkittäviä määriä, on tietenkin TVL 47,1 §:n säännös, joka hyväksyy perityn muun kuin elinkeino- tai maatalaomaisuuden hankintamenoksi perintöverotusarvon eli periaatteessa käyvän arvon. Tätä arvostuksen epäjatkuvuutta on arvosteltu ja monissa muissa maissa sovelletaankin arvojen jatkuvuutta.²² Tällöin hyödykkeen vastikkeetta saanut joutuu hankintamenaan käyttämään saantomiehensä hankintamenoa, joka vanhojen saantojen kohdalla voi olla hyvinkin alhainen. Jos tämänsuuntainen lainmuutos toteutettaisiin, piilevän verovelan ongelman merkitys kasvaisi sekä perintöverotuksessa että perinnönjaossa.

²² Hankintamenoa vastikkeettomissa luovutuksissa pohdittiin esim. ns. Arvelan työryhmässä (VM 2002:12 s. 104 s.). Ks. myös Rabinä, mts. 580–582. Zimmer on väitöskirjassaan *Arv og skat*, Oslo 1978 (uusi painos 1990), perusteellisesti käsitellyt epäjatkuvuusongelmaa.

Itse jouduin neuvonantajana hyvin konkreettisesti tekemisiin tämän ongelman kanssa 1980, kun eräästä suuresta eteläsuomalaisesta maatilasta oli läheisen kaupungin vaatimuksesta myytävä sille alue sen laajentumisen mahdollistamiseksi. Tilan omisti viisi sisarusta, joista pari asui Ruotsissa ja joiden osalta myyntivoitto tuli verotettavaksi Ruotsin lain mukaan, joka perustuu jatkuvuusperiaatteeseen. Oli siis todettava, milloin tila oli viimeksi vaihtanut omistajaa vastikkeellisesti ja mistä hinnasta. Nämä tiedot löytyivät ja ilmeni, että tämä tapahtui 1780-luvulla ja että tilan hinta silloin oli 200 hopearahaa. Tällaisen hankintahinnan käyttäminen olisi johtanut siihen, että kahta Ruotsissa asunutta sisarta olisi verotettu koko heidän osuudestaan luovutushintaa melkein ilman hankintamenoa, kun taas Suomessa asuvat kaksi veljeä ja sisar saivat silloisten säännösten mukaan myyntivoittonsa verovapaasti. Kun Ruotsissa lisäksi olisi näiltä kahdelta sisarelta samanaikaisesti peritty lahjaveron lasten saatua kukin tilan viidenneksen 1970-luvulla isältään, joka oli pidättänyt itselleen tilan tuoton, mikä oli estänyt silloin lahjaverotuksen Ruotsissa, tilanne muodostui mahdottomaksi ja vaati radikaaleja toimenpiteitä (maastamuuttoja ym.).